

Nr 16.

Ankom till riksdagens kansli den 2 april 1943 kl. 1. e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för forsknings- och försöksverksamhet rörande lantmannabyggnader.

(1:a avd.)

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t under nionde huvudtiteln, punkt 127, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till forsknings- och försöksverksamhet rörande lantmannabyggnader för budgetåret 1943/44 beräkna ett reservationsanslag av 60 000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i en till riksdagen den 26 februari 1943 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 74, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att till Forsknings- och försöksverksamhet rörande lantmannabyggnader för budgetåret 1943/44 anvisa ett reservationsanslag av 60 000 kronor.

Beträffande utredningen i ärendet får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas nedan, hänvisa till propositionen.

Lantbruksförbundets byggnadsförening u. p. a. har i skrivelse den 2 februari 1942 hemställt, att åtgärder måtte vidtagas för upprättande med statsmedel av en institution för forsknings- och försöksverksamhet beträffande lantmannabyggnader.

Inledningsvis har byggnadsföreningen anför, att enligt beräkningar utförda inom Sveriges lantbruksförbund uppginge det kapital, som investerats i lantbruket, under perioden 1935—1937 till i medeltal närmare 6,5 miljarder kronor för år, därav närmare 4,5 miljarder representerade värdet av jord och bonings- samt ekonomibyggnader. Av sistnämnda 4,5 miljarder kunde den övervägande delen anses ha motsvarat värdet av samtliga byggnader, och den årliga räntekostnaden härå kan därför uppskattas till över 100 miljoner kronor. Värdet allenast av kreatursstallarna samt av de till dessa anslutna utrymmena hade av ladugårdsbyggnadssakkunniga uppskattats till c:a 1 à 1,5 miljard kronor. För perioden 1935—1937 hade Sveriges lantbruksförbund slutligen beräknat att ny-, ombyggnads- samt underhållskostnaderna för jordbrukets ekonomibyggnader skulle belöpa sig till 75 miljoner kronor årligen.

Byggnadsföreningen har framhållit, att statsmakternas intresse för spörsmål av ifrågavarande slag vid flera tidigare tillfällen kommit till klart ut-

tryck. I detta avseende har erinrats om anförandet till statsrådsprotokollet den 14 januari 1938 i samband med bemyndigandet att tillkalla särskilda sakkunniga att inom jordbruksdepartementet biträda med uppgörande av förslag till förbättringsarbeten för ladugårdsbyggnader (ladugårdsbyggnadssakkunniga). Enligt vad där angivits borde utredningens syfte vara att söka få fram förslag till ladugårdstyper, som kunde bli av ett bestående värde för det mindre jordbruket. Härvid borde tillses att ladugårdarna försåges med praktiska anordningar, som möjliggjorde största tänkbara rationalisering av arbetet samt att uppmärksamhet ägnades åt byggnadsmaterialet och sådana detaljer som ventilation, värme och fuktisolering m. m., ägnade att påverka såväl byggnadernas varaktighet som möjligheten att iakttaga en god hygien. Stor vikt borde vidare läggas vid ett ekonomiskt utnyttjande av resurserna till undvikande av större kostnader än som vore strängt nödvändiga.

Vad på så sätt uttalats hade blivit vägledande för det av ladugårdsbyggnadssakkunniga bedrivna arbetet, vilket bland annat inriktats på att sprida en praktiskt inriktad upplysning rörande ladugårdarnas lämpliga beskaffenhet och inredning. Samma uppgift, fastän inom en vidare ram, hade även upptagits på byggnadsföreningens arbetsprogram.

Enligt vad byggnadsföreningen anført borde en institution för forskningsarbete rörande lantmannabyggnader ha till uppgift att bedriva vetenskaplig forskning rörande lantmannabyggnadernas lämpliga konstruktion, inredning och uppförande samt rörande användbarheten av olika byggnads- och inredningsmaterial. Därvid borde särskilt uppmärksammas att byggnaderna bli hygieniska och ur arbetssynpunkt rationella samt att de anpassas efter produktionsinriktningen i stort vid olika brukningsdelar samt efter brukningsdelarnas olika förmåga att bära kostnader av här ifrågavarande slag. I samband med den egna forskningen borde institutionen följa utvecklingen på det byggnadstekniska området såväl inom som utom landet. Uppslag och forskningsresultat borde göras till föremål för prövning i praktiken, vilket förutsatte samverkan med lämpliga byggherrar. Enligt vad byggnadsföreningen hade sig bekant, föreläge stort intresse för dylik praktisk provning av försöksresultat på många håll. Bl. a. hade från domänstyrelsens sida ställts i utsikt, att prov kunde uiföras vid styrelsens vittomfattande byggnadsverksamhet. För att den planerade forsknings- och försöksverksamheten skulle giva önskat resultat vore det vidare av vikt att en intim kontakt upprätthölles med andra forskningsinstitutioner eller andra företag, som arbetade inom verksamheten närgränsande områden. Bland dessa kunde nämnas egnahemsstyrelsen, domänstyrelsen, lantbruks-högskolans anstalt för husdjursförsök, veterinärhögskolan, tekniska högskolan, jordbrukstekniska föreningen och statens maskin- och redskaps-provningsanstalter. Genom samarbete med byggnadsföreningen borde det

därjämte bl. a. bliva möjligt för institutet att nå kontakt med såväl inom byggnadsindustrien arbetande företag som med de praktiska jordbrukarna.

För att ett samarbete i den utsträckning, som nu nämnts, skulle vara möjligt, borde ledningen i stort av institutets verksamhet uppdragas åt en nämnd med mångsidig sakkunskap. Nämnden borde, för utredande av specialfrågor, medgivas rätten att knyta särskild sakkunskap till institutets verksamhet. Nämnden borde bestå av ordförande jämte fyra ledamöter, vilka tillsattes av Kungl. Maj:t efter förslag av för frågan intresserade institutioner.

Över byggnadsföreningens framställning ha yttranden avgivits den 22 april 1942 av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen gemensamt, den 16 oktober 1942 av domänstyrelsen, den 10 november 1942 av ladugårdsbyggnads-sakkunniga, den 12 i samma månad av byggnadsstyrelsen och den 1 februari 1943 av statskontoret.

Vissa av de myndigheter, som yttrat sig i ärendet, ha till en början erinrat att, sedan byggnadsföreningens ifrågavarande förslag avgavs, vidtagits vissa åtgärder för främjande av forskningen på byggnadsområdet. Sålunda hade genom beslut av 1942 års riksdag (prop. nr 283; r. skr. nr 398) en statens kommitté för byggnadsforskning inrättats, varigenom skapats ett centralorgan för samordnande och utveckling av detta slags forskning i olika hänseenden. Medel hade å riksstaten för budgetåret 1942/43 under tionde huvudtiteln anvisats till nämnda kommitté samt för bedrivande av byggnadsforskning ävensom till standardisering på det byggnadstekniska området. I övrigt må följande redogörelse för de avgivna utlåtandena här lämnas.

Lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen samt domänstyrelsen ha förordat inrättandet snarast möjligt av en statlig institution för forsknings- och undersökningsverksamhet rörande lantmannabyggnader.

Byggnadsstyrelsen har förordat, att det toges under närmare omprövning, huruvida icke den ifrågasatta verksamheten för bedrivande av forsknings- och försöksverksamhet beträffande lantbruksbyggnader skulle kunna inordnas i den verksamhet, som genom statsmakternas åtgöranden redan bedrevs inom byggnadsområdet i dess helhet.

Ladugårdsbyggnads-sakkunniga ha uttalat den åsikten, att en betydande forskningsverksamhet rörande jordbrukets byggnader behövdes och att denna verksamhet borde omhänderhas av staten. Dock hålla de sakkunniga före, att en nyupprättad organisation för sådan forskning till en början borde ges tämligen fria former. På samma sätt som beträffande den allmänna byggnadsforskningen torde i detta fall kommittéformen erbjuda avsevärda fördelar. En forskningskommitté för jordbrukets byggnadsfrågor

skulle på en gång få till uppgift att närmare utreda och planlägga den framtida verksamheten på området samt efter hand bedriva och leda sådan forskningsverksamhet. Så småningom skulle den med stöd av vunna erfarenheter även ha att klarlägga förutsättningarna för en mera fast organisation av verksamheten.

Statskontoret har, enär något behov icke föreläge av ett nytt organ för forsknings-, försöks- och upplysningsverksamhet med avseende på lantmannabyggnader, avstyrkt bifall till byggnadsföreningens framställning. För den händelse emellertid åtgärder skulle anses böra vidtagas i angivet syfte ville statskontoret uttala, att den nya institutionen till en början — i avvaktan på erfarenhet rörande verksamhetens lämpliga inriktning — torde böra arbeta i tämligen lösliga former. Närmast syntes komma i fråga att anförtro uppgifterna åt en organisation av kommittétyp. Ladugårdsbyggnadssakkunniga borde i samband därmed entledigas och deras åligganden överflyttas på den nya kommittén.

I detta sammanhang har departementschefen anmält, att *hushållningssällskapens ombud* i skrivelse den 30 september 1942 — med anledning av förslag av Blekinge läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott — hemställt om utredning, i den mån så ej redan skett, rörande lämpligaste sättet att underlätta rationalisering av lantbrukets ekonomibyggnader. *Sveriges lantbruksförbund* har i ett häröver den 3 februari 1943 avgivet yttrande under hänvisning till sitt förslag om inrättandet av en särskild forskningsinstitution på detta område förklarat sig tillstyrka berörda hemställan.

Departementschefen har i ärendet anfört och föreslagit följande:

»Såsom framhållits i det föregående innefatta jordbrukets byggnadsfrågor en rad speciella problem, som icke kunna väntas bli föremål för behandling av nu förefintliga institutioner. Det är nämligen här icke fråga endast om byggnadstekniska och liknande detaljfrågor utan ännu mera om det större problemet rörande själva jordbruksdriftens ändamålsenliga planläggning och byggnadsbeståndets anpassning härefter. Det är en känd sak, att byggnaderna inom jordbruket representera ansevärd kapitalinvesteringar, som i många fall ej stå i proportion till jordbruksenheternas avkastningsvärde. Detta beror icke endast på byggnadskostnadernas höjd i och för sig utan i kanske ännu högre grad på att en verkligt rationell utformning av byggnadsbeståndet icke genomförts i samband med planläggning av driften. Stora besparingar skulle utan tvivel kunna göras i fråga om planläggning och utförande av jordbrukets ekonomibyggnader, därest hithörande spörsmål bleve föremål för en systematiskt och sakkunnigt bedriven forsknings- och försöksverksamhet. För att på ett ekonomiskt riktigt sätt kunna utnyttja dessa byggnader fordras en omsorgsfullt planerad organisation, som har att behandla icke blott byggnadsfrågan utan även själva jordbruksdriften. Den byggnadstekniska forskningen på lantbruks-

området bör ha till uppgift att arbeta för ekonomiska förbättringar i detta och andra avseenden. Såsom lantbruksförbundets byggnadsförening påpekat i sin framställning kan ett jordbruk genom ett olämpligt byggnadsbestånd belastas med onödigt stora kapitalkostnader och i anledning av för stor kapitalinvestering i byggnader föranledas att för avsevärd tid framåt upprätthålla driften under former, vilka ur andra synpunkter måste anses vara mindre ekonomiska. Byggnadsbeståndets beskaffenhet utövar också ett mycket stort inflytande på arbetsförbrukningen, husdjurens hälsotillstånd och avkastning m. m.

En väl planlagd byggnadsforskning skulle säkerligen kunna verksamt befordra den rationalisering inom jordbruket, som är ett angeläget behov. På grund av den stagnation inom byggnadsverksamheten vid jordbruket, som orsakades av den svårartade krisen på 1930-talet, torde byggnadsbeståndets underhåll och förbättring ha blivit i betydande utsträckning eftersatt. Det torde också vara en riktig iakttagelse av byggnadsföreningen, att när de ekonomiska förhållandena senare förbättrades, framstod det på grund av arbetsmarknadsläget såsom i första hand nödvändigt att öka maskin-användningen för att därigenom åstadkomma en mer ekonomisk drift. Ett betydande byggnadsbehov torde därför förefinnas vid jordbruket, och bland annat av denna anledning synes det angeläget att en byggnadsforskning, som samtidigt omfattar jordbrukets driftsförhållanden, nu igångsättes.

Vad beträffar organisationen av den forskningsverksamhet, som jag sålunda anser böra utan dröjsmål igångsättas, kan jag icke ansluta mig till byggnadsföreningens förslag om inrättande av ett fristående forskningsinstitut under ledning av en av Kungl. Maj:t tillsatt nämnd med ett antal fast anställda tjänstemän till sitt förfogande. Såväl med hänsyn till forskningsuppgifternas natur som på grund av att några definitiva riktlinjer för verksamheten icke torde kunna utformas, innan en viss erfarenhet vunnits, finner jag det lämpligare att, såsom föreslagits av ladugårdsbyggnadssakkunniga, arbetet anförtros åt ett lämpligt antal av Kungl. Maj:t utsedda sakkunniga, representerande olika intressen med anknytning till detta område, med uppgift att planlägga samt, så snart ske kan, bedriva och leda forskningsverksamheten. Att redan nu i detalj utforma programmet för de sakkunnigas verksamhet låter sig knappast göra. Det bör vara en första uppgift för de sakkunniga att uppgöra och underställa Kungl. Maj:ts prövning ett sådant program. Såsom allmän riktlinje för forskningsarbetets bedrivande torde kunna angivas, att detsamma skall avse att befordra byggnadsverksamhetens planläggning och anpassning efter produktionsinriktningen vid olika typer av jordbruk samt brukningsdelar av skilda storleksgrader liksom också efter de olika jordbrukens förmåga att bära kostnader av ifrågavarande slag. Frågor rörande lantmannabyggnadernas

ändamålsenliga konstruktion och inredning, särskilt ur arbetsbesparande och hygieniska synpunkter, höra vidare till de centrala uppgifterna för denna forskningsverksamhet. Det bör dock från början framhållas, att jordbrukets byggnadsfrågor icke skola behandlas såsom uteslutande byggnadstekniska problem utan prövas i nära samband med jordbrukets produktions- och avsättningsproblem. En planläggning av byggnadsbeståndet bör alltså ske i anslutning till planläggningen av driften i sin helhet, då det endast på detta sätt torde vara möjligt att i de enskilda fallen komma fram till ett tillfredsställande resultat. I den mån så är möjligt, böra forskningsresultaten göras till föremål för prövning i praktiken.

Nu ifrågasavarande forskningsverksamhet bör bedrivas i samförstånd med inom närliggande områden pågående liknande verksamhet. Sålunda bör till undvikande av dubbelarbete samarbete ske med statens kommitté för byggnadsforskning i all den utsträckning, som kan finnas lämplig. Att, såsom byggnadsstyrelsen ifrågasatt, direkt anknyta forsknings- och försöksverksamheten beträffande lantbrukets byggnadsfrågor till nyss nämnda kommitté, anser jag dock icke ändamålsenligt, enär såsom förut framhållits, för jordbruket speciella frågor av delvis icke byggnadsteknisk natur måste tillmätas lika stor vikt som byggnadsfrågorna. Ladugårdsbyggnads-sakkunniga, som jämlikt bemyndigande den 14 januari 1938 av mig tillkallats för uppgörande av förslag till förbättringsarbeten för ladugårdsbyggnader, äro inom ett begränsat område sysselsatta med liknande uppgifter, som skola tillkomma de nu ifrågasatta sakkunniga inom en vidare ram. Det torde därför böra övervägas, huruvida icke ladugårdsbyggnads-sakkunnigas arbete kan överföras till den nya kommittén.

Det synes lämpligt, att personalen hos den av mig förordade nya kommittén åtminstone till en början inskränkes till ett fåtal befattningshavare, vilka erhålla ersättning i form av arvoden av lämplig storlek. Främst erfordras en utredningsman med kvalifikationer att planlägga och leda forskningsarbetet. Specialutbildad arbetskraft, förslagsvis en byggnadstekniker och en jordbrukstekniker, jämte nödig skrivhjälp torde vidare böra ställas till kommitténs förfogande, varjämte kommittén synes böra beredas möjlighet att vid behov anlita sakkunskap inom skilda områden i erforderlig utsträckning.

Beträffande kostnaderna för kommitténs verksamhet under nästa budgetår kunna uppenbarligen några exakta beräkningar för närvarande ej göras. Med hänsyn till den betydelse kommitténs arbete kan påräknas få för jordbruket synes det angeläget att anslagsanvisningen för ändamålet ej beräknas för snävt. I betraktande av att kommitténs arbete under det första verksamhetsåret huvudsakligen torde komma att omfatta utarbetandet av riktlinjer för och planläggning av verksamheten synes dock det i statsverkspropositionen beräknade anslagsbeloppet, 60 000 kronor, bliva tillfyllest för

nästa budgetår. Jag har därvid förslagsvis räknat med följande årsarvoden, nämligen till utredningsmannen 12 000 kronor, till en var av de två teknikerna 10 000 kronor och till ett skrivbiträde 3 000 kronor. Vidare har beräknats 5 000 kronor till resekostnads- och traktamentsersättningar, varjämte 10 000 kronor upptagits för utrustning, omkostnader, publikationstryck m. m. Slutligen skulle för verkställande av specialutredningar i olika frågor, för vilkas lösande särskild sakkunskap kunde behöva anlitas, bli tillgängligt 10 000 kronor. I enlighet med det anförda förordar jag alltså, att till forsknings- och försöksverksamhet rörande lantmannabyggnader uppföres ett reservationsanslag av 60 000 kronor. Därest riksdagen bifaller detta förslag, torde det sedermera få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser angående anslaget användning samt förevarande forskningsverksamhets bedrivande.

Såsom framgår av propositionen har statsmakternas intresse för reformer inom byggnadsverksamheten kommit till uttryck vid flera tillfällen under de senare åren. Bland sålunda vidtagna åtgärder må här erinras om att jämlikt bemyndigande den 14 januari 1938 särskilda sakkunniga tillkallats för att uppgöra förslag till förbättringsarbeten för ladugårdsbyggnader. Genom beslut av 1942 års riksdag inrättades en statens kommitté för byggnadsforskning, varigenom skapats ett centralorgan för samordnande och utveckling av detta slags forskning i olika hänseenden. *Utskottet.*

Den i ärendet förebragta utredningen synes emellertid giva vid handen, att jordbrukets byggnadsfrågor innefatta en rad speciella problem, som icke kunna väntas bli föremål för behandling av nu befintliga institutioner. Det förslag till särskild forsknings- och försöksverksamhet rörande lantmannabyggnader, som departementschefen här framlagt, synes därför utskottet kunna betyda ett viktigt led i strävandena för att rationalisera byggnadsverksamheten på landsbygden. Ehuru utskottet finner förslaget vara i stort sett väl avvägt, har dock inom utskottet uttalats tveksamhet beträffande den förutsatta sammankopplingen av de byggnadstekniska frågorna med det större problemet om själva jordbruksdriftens ändamålsenliga planläggning och byggnadsbeståndets anpassning härefter. Enligt utskottets mening bör den planerade forsknings- och försöksverksamheten ha till syfte att främja uppförandet av åbyggnader, som kunna anses vara ur byggnadsteknisk synpunkt ändamålsenliga och ekonomiska med hänsyn till det ifrågavarande jordbrukets behov, och i första hand taga sikte på lösandet av sådana uppgifter, varigenom snara resultat kunna uppnås i praktiken. I betraktande av att produktionsinriktningen under den jämförelsevis långa tidrymden för åbyggnadernas varaktighet måste beräknas kunna undergå förändringar efter marknadslägets utveckling och andra växlande betingelser, synes utskottet varsamhet böra iakttagas,

när det gäller den i och för sig önskvärda anpassningen av byggnadsbeståndet till själva jordbruksdriften.

Såsom departementschefen framhållit bör ifrågavarande verksamhet bedrivas i samförstånd med inom närliggande områden pågående liknande verksamhet, såsom exempelvis den genom förutnämnda kommitté för byggnadsforskning. Till undvikande av dubbelarbete synes ladugårdsbyggnads-sakkunnigas arbete böra kunna avvecklas i samband med igångsättandet av den nu planerade verksamheten.

Vad beträffar organisationen av den forsknings- och försöksverksamhet rörande lantmannabyggnader, som utskottet sålunda i likhet med departementschefen anser böra utan dröjsmål igångsättas, ansluter sig utskottet till förslaget, att arbetet bör anförtros en kommitté av sakkunniga på området. Den föreslagna sammansättningen av kommittén synes utskottet lämplig. Utskottet har heller ingen erinran att framställa mot kostnadsberäkningarna för kommitténs verksamhet, därvid emellertid utskottet förutsätter att publiceringen av kommitténs forsknings- och försöksresultat samordnas med den upplysningsverksamhet, som kan komma att bedrivas av den i annat sammanhang föreslagna upplysningsnämnden på jordbrukets område. Utskottet tillstyrker följaktligen, att till ändamålet för nästa budgetår anvisas ett belopp av 60 000 kronor.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Forsknings- och försöksverksamhet rörande lantmannabyggnader* för budgetåret 1943/44 anvisa ett *reservationsanslag* av 60 000 kronor.

Stockholm den 2 april 1943.

På jordbruksutskottets vägnar:

L. TJÄLLGREN.

Vid detta ärendes slutbehandling hava närvarit
från första kammaren: herrar *Tjällgren, Carl Edmund Eriksson, Granath, Gabrielsson, friherre Beck-Friis, Näslund* och *Anderberg* samt

från andra kammaren: herrar *Andersson i Löbbo, Andersson i Tungelsta, Gustafsson i Vimmerby, Mäler, Carlström, Lundbom, Janson i Frändesta* och *Jonsson i Fjåle*.

Reservationer:

av herr *Carl Edmund Eriksson,*

» » *Näslund* samt

» » *Carlström.*